

А. І. Куліков,
здобувач кафедри економічної політики,
Національна академія державного управління при Президентові України

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНО-ІНВЕСТИЦІЙНИМИ ЗРУШЕННЯМИ В УКРАЇНІ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Стаття присвячена аналізу державного управління інвестиційними процесами в сучасних умовах. Проаналізовано основні стратегічні напрями інвестування української економіки.

The article is dedicated to analysis Public Administration at the modern conditions. The basic strategic directions of investment of economic were analysed.

Ключові слова: інвестиції, інновації, державне управління, венчурні фонди.

ВСТУП

Державна інноваційно-інвестиційна політика — це діяльність держави, спрямована на створення сприятливих нормативно-правових та економічних умов для інвестицій взагалі й інвестицій в інновації, стимулювання процесу формування інвестиційних умов для інноваційного розвитку, а також формування ринку інновацій та інвестицій.

Інноваційно-інвестиційна політика держави повинна бути спрямована на забезпечення зростання обсягів капіталовкладень у сферу впровадження інноваційних технологій.

Держава, використовуючи певні механізми, має забезпечити умови для формування та стимулювання розвитку інвестиційно-інноваційної діяльності насамперед через створення позитивного інвестиційного клімату внаслідок поліпшення загального міжнародного іміджу країни.

Вплив держави має здійснюватися шляхом застосування системи організаційно-інформаційних заходів та фінансової підтримки, а саме: розробки нормативно-правової бази інноваційно-інвестиційної діяльності; розробки стратегічної програми розвитку; визначення оптимального рівня частки державної власності; формування реальних джерел фінансування науки, освіти та інших.

Визначальним завданням державної політики в інвестиційній діяльності є створення рівних умов для ведення бізнесу та інвестування в економіку України суб'єктами господарювання різної форми власності, здійснення процесу інвестування на прозорих і цивілізованих принципах, поліпшення структури інвестиційних джерел.

Станом на травень 2009 року індекс інвестиційної привабливості України, за розрахунками Європейської Бізнес Асоціації, зріс до 2,6. Попередній індекс вираховувався станом на лютий 2009 року та складав 2,2. Індекс інвестиційної привабливості розраховується як середнє арифметичне оцінок п'яти аспектів інвестиційного клімату. Оцінка проводиться 78 інвестиційними компаніями, що працюють в Україні, та є більш оптимістичною, ніж рейтинги міжнародних агентств, які здійснюють оцінку інвестиційного клімату на підставі макроекономічних показників.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Метою статті є проведення аналізу нормативно-законодавчої бази України та оцінка руху інвестицій. На сьогодні в Україні створено законодавчу базу в сфері регулювання інвестиційної діяльності. Законами України "Про захист іноземних інвестицій в Україні", "Про режим іноземного інвестування", "Про усунення дискримінації в оподаткуванні суб'єктів підприємницької діяльності, створених з використанням майна та коштів вітчизняного походження" передбачено:

— державну гарантію захисту інвестицій незалежно від форм власності;

— відшкодування збитків, включаючи упущену вигоду і моральну шкоду, завданих внаслідок дій, бездіяльності або неналежного виконання державними органами України чи посадовими особами передбачених законодавством обов'язків щодо іноземного інвестора;

— повернення інвестиції іноземному інвестору в натуральній формі або у валюті інвестування без сплати мита, а також доходів з цих інвестицій у грошовій чи товарній формі у разі припинення інвестиційної діяльності;

— застосування національного режиму валютного регулювання та справляння податків на території України до суб'єктів підприємницької діяльності або інших юридичних осіб, створених за участю іноземних інвестицій, незалежно від форм та часу їх внесення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Першочерговими заходами в умовах фінансової кризи для України є відновлення довіри до банківської системи та національної валюти, стабілізація кредитної системи.

У I півріччі 2009 року Національний банк України прийняв низку нормативних актів, які суттєво вплинули на стабілізацію кредитної системи та сприяли покращенню інвестиційного клімату. Серед них, зокрема:

— Постанова Правління Національного банку України від 30.01.2009 № 33, яка набрала чинності 1 лютого 2009 року, не було спрощено умови залучення банками коштів на зовнішньому ринку, зокрема, окремо встановлено нор-

матив резервування за коштами, які залучені банками від банків-нерезидентів та фінансових організацій-нерезидентів у розмірі 2 %.

— Постанова Правління Національного банку України "Про затвердження Змін до Положення про застосування Національним банком України заходів впливу за порушення банківського законодавства" від 30.01.2009 №38, якою було запроваджено особливий режим контролю за діяльністю банків шляхом призначення Національним банком України куратора банку.

— 3 метою недопущення порушення прав інвесторів та недобросовісної конкуренції Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку рішенням від 02.02.2009 № 52 затвердила Порядок визнання емісії цінних паперів недобросовісною та недійсною.

— Верховна Рада України у I півріччі 2009 року прийняла:

1. Закон України від 05.02.2009 № 959-У-І "Про внесення зміни до Закону України "Про оцінку земель", у якому, зокрема, встановлено терміни проведення нормативної грошової оцінки земель населених пунктів не рідше ніж один раз у 5—7 років.

2. Закон України від 04.02.2009 № 913-У-І "Про внесення зміни до статті 3 Закону України "Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб — підприємців".

30 квітня 2009 року набув чинності Закон України від 17.09.2008 №514-ІУ "Про акціонерні товариства", який удосконалив правові засади діяльності акціонерних товариств, сфери корпоративного управління та підвищує рівень захисту прав акціонерів.

Основною ознакою, яка зумовила зміни макроекономічних показників економіки України у I півріччі 2009 року, була світова фінансова криза.

31 липня 2009 року рейтинговим агентством Standard&Pools прогноз рейтинг для України змінено з негативного на позитивний. За підсумками I півріччя 2009 року, з'явилися перші ознаки похвалення виробничої діяльності.

Після проведення моніторингу стану економіки МВФ прийняв рішення про виділення Україні третього траншу кредиту в розмірі 3,3 млрд дол. США під 4% річних та зобов'язання, зокрема скоротити дефіцит бюджету, схвалити закони про спрощення рекапіталізації комерційних банків.

Обсяги промислового виробництва у I півріччі 2009 року знизилися на 31,1% по відношенню до відповідного періоду попереднього року. При цьому по відношенню до травня 2009 року обсяги промислового виробництва у червні поточного зросли на 3,1%.

Обсяги валової продукції сільського господарства у січні — липні зросли на 3,8% по відношенню до відповідного періоду попереднього року, при цьому в сільськогосподарських підприємствах обсяг збільшився на 5,9%, а у господарствах населення скоротився на 1,8%.

Інвестиції в основний капітал за січень — липень поточного року по відношенню до показників I півріччя 2008 року становили 56,7%. Таке скорочення відбулося за рахунок поглиблення кризових явищ, які зумовили значні коливання курсу долара США до гривні, недовіру до фінансової системи. Слід зазначити, що вплив світової фінансової кризи на економіку України виявився не одразу. Фінансові установи першими потерпали від кризи ще у II—III кварталах 2008 року, а у IV кварталі 2008 року її відчула більшість населення. Наслідком вказаних явищ стала реакція населення та суб'єктів підприємницької діяльності, які почали масово акумулювати кошти поза межами фінансової системи.

Підприємствами та організаціями усіх форм власності у I півріччі 2009 року за рахунок усіх джерел фінансування вкладено 66,0 млрд грн. капітальних інвестицій. У їх структурі частка інвестицій у матеріальні активи склала 97,1%. Інве-

стиції в основний капітал (капітальне будівництво та придбання машин і обладнання) становили 82,0% від загального обсягу капітальних інвестицій. На поліпшення стану об'єктів (капітальний ремонт, модифікація, модернізація) направлено 9,0% загального обсягу капітальних інвестицій, на придбання та створення інших необоротних матеріальних активів — 2,8%, в нематеріальні активи — 2,8%, на інші — 0,5%.

За I півріччя 2009 року обсяги інвестицій у розвиток промислових підприємств порівняно з відповідним періодом минулого року знизилися на 36,1%. Найбільш суттєво (на 42,5%) зменшилися обсяги інвестицій на підприємствах переробної промисловості, які складають 61,0% від усіх капіталовкладень у промисловість.

У переробній промисловості інвестиційно привабливи ми залишилися оброблення деревини та виробництво виробів із деревини, крім меблів. Обсяги капіталовкладень у підприємства цього виду діяльності збільшилися в 1,8 рази.

Негативний вплив на темпи освоєння капіталовкладень у переробній промисловості мало зменшення інвестицій в основний капітал у виробництві коксу, продуктів нафтопереробки (на 44,4%), виробництві іншої неметалевої мінеральної продукції (на 49,5%), металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів (на 54,0%), машинобудуванні (на 51,6%). Частка цих видів діяльності у загальних обсягах капіталовкладень переробної промисловості становила 45,5%. Інвестиції у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів скоротилися на 35,2%, у легку промисловість — на 10,1%, целюлозно-паперове виробництво та видавничу діяльність — на 42,1%, хімічну та нафтохімічну промисловість — на 24,1%.

У січні — червні 2009 року капіталовкладення у розвиток організацій, що здійснюють операції з нерухомим майном, оренду, інжиніринг та надання послуг підприємцям, зменшилися на 58%. Інвестиції в основний капітал у:

- розвиток транспорту і зв'язку скоротилися на 35,7%;
- торгівлю, ремонт автомобілів, побутових виробів ТЕ предметів особистого вжитку — на 38,8%;
- державне управління — на 41,7%;
- сільське господарство, мисливство та лісове господарство — на 45,9%;
- фінансову діяльність — на 55,9%;
- будівництво — на 57,6%.

Внаслідок скорочення внутрішнього виробництва та зниження інвестиційної активності підприємств імпорт товарів та послуг склав 48,7% по відношенню до відповідного періоду попереднього року.

Обсяг роздрібною торгівлі за I півріччя 2009 року склав 84,1% по відношенню до відповідного періоду попереднього року.

Реальний наявний дохід населення, визначений з урахуванням цінового фактора, за I квартал 2009 року зменшився на 12,9% порівняно відповідним періодом 2008 року.

Реальна заробітна плата за II квартал 2009 року зменшилася на 10,1% порівняно з аналогічним показником попереднього року.

Індекс промислової продукції у січні — липні 2009 року порівняно з січнем — червнем 2008 року становив 69,6%.

Індекс споживчих цін у липні 2009 року становив 99,9, з початку року зріс на 108,5%.

У січні — червні 2009 року підприємствами країни виконано будівельних робіт на суму 18,2 млрд грн., що у порівнянних цінах становить 45,7 від обсягів будівництва у відповідному періоді 2008 року.

За січень — липень поточного року підприємствами транспорту перевезено вантажів на 69,2 від обсягу перевезень за січень — липень попереднього року.

У I півріччі 2009 року в економіку України іноземними

Таблиця 1. Основні країни-інвестори
(млн дол. США на 1.07.2009 р.)

№ п/п	Країна-інвестор	Млн дол.
1.	Франція	1573,2
2.	Швеція	1259,1
3.	Віргінські острови	1323,7
4.	США	1369,2
5.	Російська Федерація	2125,1
6.	Велика Британія	2330,0
7.	Австрія	2490,0
8.	Нідерланди	3717,1
9.	Німеччина	6530,9
10.	Кіпр	8063,7

інвесторами вкладено 2 699,7 млн дол. США прямих інвестицій, що становить 40,2% обсягів I півріччя попереднього року. У тому числі:

— з країн ЄС надійшло 2 074,6 млн дол. США (76,8% загального обсягу);

— з країн СНД — 344,7 млн дол. США (12,8%);

— з інших країн світу — 280,4 млн дол. США (10,4%).

У той же час нерезидентами вилучено капіталу на суму 413,5 млн дол. США.

У цілому, приріст сукупного обсягу іноземного капіталу в економіці країни, з урахуванням його переоцінки, утрат і курсової різниці, склав 2 358,6 млн дол. США, що становить 34,1% рівня відповідного періоду попереднього року.

У січні — червні 2009 року зросли обсяги вкладень капіталу з:

— Нідерландів — на 561,7 млн дол. США;

— Кіпру — на 386,5 млн дол. США;

— Франції — на 342,0 млн дол. США;

— Російської Федерації — на 277,1 млн дол. США;

— Аруби — на 273,6 млн дол. США.

Зазначені країни забезпечили 78 приросту іноземного капіталу в Україні.

Приріст іноземного капіталу у звітному періоді спостерігався на підприємствах, що здійснюють фінансову діяльність, — на 861,0 млн дол. США, операції з нерухомим майном, оренду, інжиніринг та надання послуг підприємствам — на 454,9 млн дол. США, торгівлю, ремонт автомобілів, побутових виробів, предметів особистого вжитку — на 141,5 млн дол. США, а також на підприємствах промисловості — на 582,0 млн дол. США, у тому числі переробної — на 522,6 млн дол. США. Серед галузей переробної промисловості найбільше зросли обсяги прямих іноземних інвестицій у хімічну та нафтохімічну промисловість (на 207,8 млн дол. США) та у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (на 106,1 млн дол. США).

На 1 липня 2009 року загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, введених в Україну, склав 37 965,7 млн дол. США, що в розрахунку на одну особу становить 823,9 дол. США.

Інвестиції надійшли зі 125 країн світу. До десятки основних країн-інвесторів, на які припадає 81 загального обсягу прямих інвестицій, входять:

— Кіпр — 8 063,7 млн дол. США;

— Німеччина — 6 530,9 млн дол. США;

— Нідерланди — 3 717,1 млн дол. США;

— Австрія — 2 490,0 млн дол. США;

— Велика Британія — 2 330,0 млн дол. США;

— Російська Федерація — 2 125,1 млн дол. США;

— Франція — 1 573,2 млн дол. США;

— Сполучені Штати Америки — 1 369,2 млн дол. США;

— Віргінські Острови — 1 323,7 млн дол. США;

— Швеція — 1 259,1 млн дол. США.

На підприємствах промисловості зосереджено 8570,1 млн дол. США у т. ч. переробної — 7 373,9 млн дол. США та добувної — 1046,2 млн дол. США. Серед галузей переробної промисловості у виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів внесено 1792,1 млн дол. США прямих інвестицій, у металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів — 1 406,0 млн дол. США, машинобудування — 1 051,7 млн дол. США, хімічну та нафтохімічну промисловість — 1150,7 млн дол. США, виробництво іншої неметалевої мінеральної продукції — 758,3 млн дол. США.

У фінансових установах акумульовано 8015,7 млн дол. США (21,1 прямих інвестицій), в організаціях, що здійснюють операції з нерухомим майном, оренду, інжиніринг та надання послуг підприємствам 4068,7 млн дол. США, на підприємствах торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів і предметів особистого вжитку — 3828,4 млн дол. США.

Про наявність прямих іноземних інвестицій звітувало 17,9 тис. підприємств України. Сума кредитів та позик, отриманих підприємствами України від прямих інвесторів, на 1 липня 2009 року становила 6 149,7 млн дол. США. Найбільше їх надійшло з:

— Кіпру — 1603,9 млн дол. США;

— Нідерландів — 722,5 млн дол. США;

— Франції — 530,5 млн дол. США;

— Німеччини — 509,8 млн дол. США;

— Російської Федерації — 493,0 млн дол. США;

— Австрії — 331,4 млн дол. США;

— Великої Британії — 241,3 млн дол. США;

— Угорщини — 239,3 млн дол. США;

— Польщі — 181,5 млн дол. США;

— Швеції — 152,2 млн дол. США.

У I півріччі 2009 року з України в економіку інших країн світу спрямовано 25,9 млн дол. США прямих інвестицій. Інвестування здійснювалося переважно у вигляді грошових внесків.

Обсяг прямих інвестицій з України в економіку країн світу, з урахуванням його переоцінки, утрат, курсової різниці, на 1 липня 2009 року становив 6 226,8 млн дол. США, у т. ч.:

— у країні ЄС — 5 945,0 млн дол. США;

— у країні СНД — 219,6 млн дол. США;

— в інші країни світу — 62,2 млн дол. США.

Сума кредитів та позик, наданих українськими резидентами підприємствам прямого інвестування, на 1 липня 2009 року становила 123,4 млн дол. США.

Загальний обсяг прямих інвестицій в економіку інших країн світу, враховуючи позичковий капітал, становив 6 350,2 млн дол. США.

Фондовий ринок.

За інформацією Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, обсяг угод на організованому ринку в I півріччі поточного року зменшився на 40 по відношенню до аналогічного періоду 2008 року.

Індекс ПФТС у II кварталі 2009 року виріс на 80,87% та лишив позаду такі біржі, як KASE (Казахстан) — 56,48% і BSE (Індія) — 49,29%.

Найбільш привабливими для інвесторів є традиційні галузі економіки. Перш за все, це — металургія, машинобудування, хімічна промисловість, харчова промисловість. Разом із тим, дедалі більше привертають увагу інвесторів такі галузі, як автомобільна промисловість, споживча електроніка, високі технології, вітроенергетика, сонячна енергетика, виробництво біопалива, телекомунікації, логістика і деякі інші. Світовий банк оцінює потреби України в інвестиціях більш ніж 100 млрд дол. США.

Рада інвесторів при Кабінеті Міністрів України. Основним консультативно-дорадчим органом з підготовки пропозицій

Таблиця 2. Прямі іноземні інвестиції в Україну (кредити та позики, отримані підприємствами України від прямих інвесторів, млн грн., станом на 1.07.2009 р.

№ п/п	Країна-інвестор	Млн грн.
1.	Кіпр	1603,9
2.	Нідерланди	722,5
3.	Франція	530,5
4.	Німеччина	509,8
5.	Російська Федерація	493,0
6.	Австрія	331,4
7.	Велика Британія	241,3
8.	Угорщина	239,3
9.	Польща	181,5
10.	Швеція	152,2

щодо формування державної інвестиційної політики є Рада інвесторів при Кабінеті Міністрів України, утворена згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 24.01.2007.

Основними завданнями Ради інвесторів є:

- підготовка пропозицій щодо формування державної інвестиційної політики;
- участь у розробленні та проведенні експертизи проектів окремих нормативно-правових актів з питань інвестиційної діяльності;
- надання обґрунтованих пропозицій щодо реалізації інвестиційних проектів, спрямованих на розвиток пріоритетних галузей економіки, а також адміністративно-територіальних одиниць;
- надання аналітичної, інформаційної допомоги державним органам, установам та організаціям з питань, пов'язаних з її діяльністю;
- сприяння ефективній взаємодії органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування і суб'єктів господарської діяльності у сфері інвестиційної діяльності.

При Раді інвесторів утворено робочі групи за відповідними напрямками, до складу яких увійшли представники Держінвестицій. Нині здійснюється розгляд та опрацювання пропозицій інвесторів щодо вдосконалення нормативного правового поля.

Одним із перспективних напрямів для залучення інвестицій, як і з внутрішніх, так і з зовнішніх джерел, є розвиток венчурного інвестування.

Переваги венчурного інвестування як головного джерела фінансування у сфері інноваційного бізнесу полягає у тому, що підприємства, що розвиваються, можуть отримати інвестиції тоді, коли інші фінансові інститути утримуються від ризикованих капіталовкладень.

Нині в Україні венчурні фонди є особливим інститутом інвестування. Вони віднесені до інститутів спільного інвестування (ІСІ), хоча й не мають прямого відношення до спільного інвестування та фондового ринку, їм надані особливі повноваження та податкові пільги у порівнянні із іншими типами ІСІ. Проте вітчизняний венчурний капітал не інвестує в інноваційні проекти, оскільки інвестиції в інші галузі традиційної економіки мають надвисокий рівень доходності за відносно коротким терміном інвестування за умов низького рівня ризику.

За даними Української асоціації інвестиційного бізнесу, на кінець I кварталу 2009 року в Україні зареєстровано 697 ІСІ. Питома вага венчурних фондів складає 75,6 відсотки. На відміну від зарубіжних венчурних фондів, які спрямовують інвестиції у високоризиковану сферу, вітчизняні венчурні фонди інвестували переважно у підприємства таких галузей,

як будівництво, нерухомість, торгівля та ін.

Постановою Кабміну України від 14.08.2008 р., №447 затверджено Державну цільову економічну програму "Створення в Україні інноваційної структури на 2009—2013 роки", яка передбачає утворення венчурних фондів інвестування інноваційної діяльності за рахунок недержавних коштів та комунальних спеціалізованих фінансово-кредитних установ у регіонах за кошти місцевих бюджетів.

З метою опрацювання питань щодо створення необхідних умов для інституційного забезпечення венчурного фінансування інноваційної діяльності наказом Держінвестицій від 10.07.2009 р. №33 утворено робочу групу з питань створення венчурного фонду інвестування інноваційної діяльності, в рамках роботи якої здійснюється аналіз сучасного стану венчурного інвестування в Україні та вивчення досвіду інших країн щодо розвитку інвестування в інноваційну діяльність, з метою адаптації найкращих аналогів.

ВИСНОВКИ

Аналіз практики правового регулювання іноземного інвестування в Україні показав, що спостерігається чітко спрямована динаміка від жорсткого і нерозвиненого прямого управління через диференційовану регулятивну діяльність, здійснювану державними виконавчими органами, до розвиненої і складної системи диференційованого інфраструктурного управління. Загалом створені повноцінні умови для реалізації іноземних інвестицій різних суб'єктів, видів і форм, привертається увага до принципово важливих для іноземного інвестора питань: придбання землі, участі в приватизації державних підприємств, визначення спектра товарних і факторних пільг, питань прибутку, можливості реінвестування в Україні. При цьому відбувається посилення політики відносно іноземних інвестицій у частині збільшення визначеності законодавства. Одночасно посилюється цільове стимулювання іноземних інвестицій, що реалізуються в пріоритетних сферах відповідно до Державної програми заохочення іноземних інвестицій в Україні.

Сьогодні питання залучення та акумулювання усіх видів інвестиційних ресурсів має стати пріоритетним для держави, оскільки від його вирішення залежить економічне, а отже, й політичне майбутнє. Тому найактуальнішими для України є проблеми масштабів (обсягів) ресурсів та структури інвестиційної діяльності. Саме завдяки їх успішному вирішенню можливо не тільки досягти короткострокового економічного успіху, а й закласти основу для формування позитивних довгострокових тенденцій розвитку національної економіки.

Для вирішення зазначених проблем необхідне конструктивне і комплексне втручання держави в інвестиційний процес, оскільки економіка, яка опинилась у кризовому стані, на будь-якому рівні розвитку ринкових відносин не має автоматичного регулятора інвестиційної активності й концентрації необхідних ресурсів для подолання кризового становища.

Література:

1. Іноземні інвестиції в Україні / За ред. П.І. Гайдуцького. — К.: УкрНТІ, 2004. — 330 с.
2. Регіони України 2008. Статистичний збірник / За ред. О.Осаулєнка. У 2 частинах. Частина II. — К.: Державний комітет статистики України, 2008. — 803 с.
3. Україна у вимірі економіки знань / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця. — К.: Основи, 2006. — 592 с.
4. Філіпенко А.С. Глобальні форми економічного розвитку: історія і сучасність / А.С. Філіпенко. — К.: Знання, 2007. — 670 с.

Стаття надійшла до редакції 12.05.2010 р.